

**Управління освіти і науки Волинської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради
Відділення музичного мистецтва та фізичної культури
Циклова комісія методики музичної освіти та вокально-хорової
підготовки**

МАРІЯ НАУМЕНКО, АЛІНА СТЕПАНЮК

**ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОГО СЛУХУ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ
ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Методичні рекомендації

УДК 784.9-043.83:378.147.011.3-051:78](075:034.2)(083.13)

Н 34

*Розглянуто засіданні циклової комісії методики музичної освіти та вокально-хорової підготовки Луцького педагогічного фахового коледжу
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
(протокол № 2 від 23.10.2023)*

*Ухвалено до друку рішенням методичної ради Луцького педагогічного фахового коледжу
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
(протокол № __ від 15.11.2023)*

Рецензенти:

Мойсіюк В. В. – заслужений діяч мистецтв України, доцент, професор кафедри музичного мистецтва факультету культури і мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Зарицька А. А. – кандидат педагогічних наук, доцент, голова циклової комісії методики музичної освіти та вокально-хорової підготовки КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

Н 34 Науменко М.О., Степанюк А.В. Формування музичного слуху здобувачів освіти в процесі вокально-хорової діяльності [Електронне видання] : методичні рекомендації для здобувачів освіти спеціальності 014.13 Середня освіта (Музична освіта). Луцьк : КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 2023. 25 с.

У методичних рекомендаціях розглядається теоретичний аспект основ розвитку музичного слуху, його ключові компоненти та взаємозв'язок із вокально-хоровою практикою. Практична частина пропонує конкретні вправи та завдання для здобувачів освіти, спрямовані на розвиток слухового аналізу, гармонічного сприйняття та артикуляції в музичному виконанні. Методичні рекомендації упорядковані з урахуванням сучасних підходів до викладання музичних освітніх компонентів та сприяють формуванню високого рівня фахової компетентності у майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Дане видання буде корисним здобувачам ФПО за спеціальністю 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво), викладачам та вчителям ЗЗСО, які цікавляться методами розвитку музичного слуху в процесі вокально-хорової діяльності.

УДК 784.9-043.83:378.147.011.3-051:78](075:034.2)(083.13)

© Науменко М.О., Степанюк А.В.

© КЗВО «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, 2023 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
I. Методологічні підходи до проблеми розвитку музичного слуху.....	5
II. Різновиди музичного слуху.....	7
III. Шляхи розвитку вокального слуху здобувачів освіти.....	12
IV. Етапи формування музичного слуху здобувачів освіти в процесі вокально-хорової діяльності.....	19
Список використаних джерел.....	22

ВСТУП

В нових умовах організації освітнього процесу, сучасний педагог має активно експериментувати та впроваджувати творчий підхід для вирішення педагогічних завдань. Йому потрібно застосовувати нестандартні підходи, впроваджувати новітні технології навчання, а також втілювати оригінальні педагогічні концепції, інноваційні методи та форми організації пізнавальної діяльності здобувачів. Майбутній вчитель повинен бути кваліфікованим фахівцем, здатним навчатися протягом усього життя, прагнути до постійного самовдосконалення та володіння професійною компетентністю на високому рівні, що відповідає світовим стандартам.

Особливо важливим у цьому контексті є професійна підготовка майбутніх вчителів музичного мистецтва, які виступають не лише як зберігачі та передавачі національних традицій, а й як ключові постаті у збагаченні духовного світу та вкладенні основ художньої культури у молодше покоління. Важливим аспектом розкриття потенціалу здобувачів освіти у сфері музичного мистецтва є формування в них активного музичного сприймання та розвиненого музичного слуху. Без цих важливих навичок будь-яка форма музичної діяльності на заняттях з фахових освітніх компонентів не може забезпечити програмні результати навчання.

В умовах сучасних змін у сфері освіти, проблема розвитку музичного слуху майбутніх вчителів музичного мистецтва стає ще більш актуальною. Спричинені інноваційними трансформаціями в освітньому просторі, вона потребує глибшого теоретичного аналізу та практичного вирішення для самовдосконалення особистості у інтелектуальній та професійній сферах.

Представлені методичні рекомендації містять теоретичний та практичний матеріал з питань розвитку музичного слуху в процесі вокально-хорової діяльності, враховуючи специфіку підготовки здобувачів за спеціальністю Середня освіта (Музичне мистецтво) галузі знань 01 Освіта/Педагогіка освітньо-професійного ступеня фаховий молодший бакалавр.

I. Методологічні підходи до проблеми розвитку музичного слуху

Визначені методологічні підходи до проблеми розвитку музичного слуху здобувачів освіти у системі фахової передвищої освіти у закладах музично-педагогічного спрямування спирається на праці вчених В. Антонюк, Н. Гребенюк, Д. Євтушенко, А. Козир, Н. Овчаренко, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ребрової, О. Щолокової, В.Федоришина та ін.

Музичний слух – це здатність особистості сприймати, уявляти та осмислювати музичні враження. Це важливий компонент природних здібностей, на якому ґрунтується музичне виховання, поряд з почуттям ритму і пам'яттю.

Музичний слух є особливою людською здатністю, що формується з придбанням знань, навичок та досвіду. Це складний, багатогранний аспект, який охоплює багато сторін інтелекту, має різні форми, властивості і володіє невичерпною різноманітністю індивідуальних якостей.

Музичний слух включає в себе не лише високу чутливість до окремих музичних елементів і якостей звуків, таких як висота, гучність, тембр, але і розуміння функціональних зв'язків між ними в музичному творі, таких як лад, ритм, мелодія, гармонія та інші. Це є важливим елементом виконання та активного сприйняття музичних явищ.

Слух взаємопов'язаний із загальною музикальністю, виражається в високій емоційній сприйнятливості музичних явищ та в силі та яскравості викликаних ними образів і переживань. Такий слух, як форма музичного сприйняття, впливає на образне мислення.

Аналізуючи музичний слух та його роль у діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва, неможливо не звернутися до проблем, які виникають під час його розвитку.

На початковому етапі розвитку музичного слуху треба активно розвивати музичне, художнє та слухове сприйняття, що відбувається через

систематичну роботу та аналіз музичного матеріалу, надаючи учневі можливість усвідомлення різноманітних музичних явищ і понять.

Розвиток музичного слуху є важливим елементом, який створює необхідну слухову базу для вивчення та усвідомлення різноманітних музичних концепцій. При цьому важливо поєднувати різні форми роботи, включаючи теоретичне вивчення, щоб забезпечити комплексний розвиток здобувачів освіти.

Тестові завдання для самоперевірки:

1. Чим є музичний слух в контексті викладання музичного мистецтва?

А) Здатністю до фізичного виконання музичних творів.

Б) Сприйнятливостю до окремих звукових характеристик.

В) Інтелектуальною здатністю розуміти текст пісні.

2. Які аспекти входять до складу музичного слуху?

А) Висота, гучність, тембр.

Б) Розуміння ритму, мелодії, гармонії.

В) Відчуття емоцій в музичних творах.

3. Що визначає розвиток музичного слуху на початковому етапі?

А) Фізичне виконання музичних творів.

Б) Систематична робота та аналіз музичного матеріалу.

В) Вивчення теоретичних аспектів музики.

4. Чому слух є важливим для вчителя музичного мистецтва?

А) Тільки для викладання теоретичних аспектів музики.

Б) Забезпечує слухову базу для вивчення музичних концепцій.

В) Забезпечує фізичне виконання музичних творів.

II. Різновиди музичного слуху

Музика, як мистецтво звуку, визнається найбільш виразним засобом вираження емоцій та ідей. У структурі музичних здібностей важливе місце належить музичному слуху, який визначає спроможність особи сприймати, уявляти та осмислювати музичні враження. Слухові відчуття є ключовими для музичної діяльності, адже звуки, існуючі незалежно від людини, трансформуються в музику завдяки їх обробці слуховим органом.

Сучасні класифікації видів музичного слуху дозволяють краще розуміти його складну природу. Структурними компонентами музичного слуху є **перцептивний, інтонаційний та вокальний слух.**

Перцептивний слух орієнтований на розпізнавання структури і включає такі його аспекти:

- ✓ *звуквисотний слух;*
- ✓ *мелодійний слух;*
- ✓ *гармонічний слух;*
- ✓ *темброво-динамічний слух;*
- ✓ *поліфонічний слух;*
- ✓ *фактурний слух;*
- ✓ *інтервальний слух.*

Ця класифікація надає різнобічний погляд на структуру музичного слуху та сприяє його більш глибокому розумінню.

Усі види музичного слуху представляють собою різноманітні аспекти слухових відчуттів, які взаємодіють, але кожен має свої особливості і відповідає за конкретний аспект структури музичного матеріалу, який підлягає визначенню.

Звуквисотний слух виступає в провідній ролі серед видів перцептивного музичного слуху. Він виявляється особливо яскраво, і часто рівень його розвитку помилково вважається індикатором загального музичного слуху. Цю важливу роль звуквисотного слуху можна пояснити тим, що серед слухових

аспектів, таких як висота, тривалість, гучність, та тембр, висотний аспект є найбільш виразним. Зміна звуку по висоті сприймається сильніше, ніж зміна інших його характеристик.

Мелодичний слух забезпечує повне сприйняття мелодії, ґрунтуючись на звуковисотному визначенні руху одноголосної мелодії. Він базується на відчутті ладу, включаючи розпізнавання ладових функцій звуків, їхню стійкість та нестійкість, взаємне тяжіння. Ще однією основою мелодичного слуху є музично-слухові уявлення, що дозволяють «прослухати» мелодію в цілому. Іноді в мелодичному слуху виділяють інтервальний слух, який включає здатність аналізувати інтервали під час руху мелодії. Слуховий розвиток в процесі вокально-хорової діяльності сприяє активізації мелодичного слуху.

Гармонічний слух, навпаки, інтенсивно розвивається у піаністів та інших музикантів, які мають справу зі співзвуччям та акордами.

Темброво-динамічний слух іноді розглядають як дві частини: тембральний, спрямований на розпізнавання якості звуку, і динамічний, який визначає зміни його сили. Проте на практиці вони тісно пов'язані, і їх частіше розглядають як єдиний темброво-динамічний слух. З усіх видів музичного слуху темброво-динамічний слух найяскравіше демонструє механізми синестезії, що включає взаємодію відчуттів, яка породжує сприйняття, характерне для іншого аналізатора.

Поліфонічний та фактурний слух, так само як і гармонічний, пов'язані зі сприйняттям багатоголосних структур. Однак різниця між ними полягає в тому, що гармонічний слух дозволяє одночасно чути звуки, які складають вертикальну структуру, поліфонічний – розпізнавати рух голосів в горизонталі, а фактурний – розрізняти фактурні структури, які часто містять як вертикальні співзвуччя, так і горизонтальний рух ліній. Хоча фактурний слух іноді не виділяють як самостійний вид музичного сприйняття, практично в навчанні хорових диригентів виникає потреба у врахуванні його

особливостей, тому він може бути окремо розглядатися поряд з гармонічним і поліфонічним слухом.

Інтервальний слух визначається здатністю чути, відрізнити і розуміти інтервали, розвивається під час музичного навчання і може розглядатися як складова мелодичного слуху.

Другим значущим аспектом музичного сприйняття, відмінним від перцептивного, є **інтонаційний слух**, який спрямований на осмислення музичного змісту. Музичний слух, що перше обробляє музичну інформацію, що надходить в мозок, складається з перцептивно-аналітичного та інтонаційно-сміслового компоненту. Ці елементи тісно пов'язані і мають працювати спільно.

Інтонаційний слух є найдавнішим та комплексним, його корені виходять у глибини несвідомого. Музика та мова, як провідні комунікативні системи, розвивалися в тісній взаємодії із здатністю інтонаційного слуху. Цей слух, який є функцією правої півкулі мозку, спрямований на розпізнавання емоційного змісту, передачу та розуміння основних емоцій, таких як радість, сум, гнів та страх. Цей вид слуху є основою для музичного сприйняття та творчості. Водночас він володіє властивістю універсальності, притаманної кожній людині, і виявляється вже в дитячому віці.

Характеристичні риси інтонаційного слуху включають: спрямованість на виявлення сенсу музики, асоціації з тілесно-руховими реакціями через рухи, жести та пантоміму, вплив на мовний апарат через «підспівування» та промовляння звуків (мовне інтонування), а також сприяння виникненню просторових та кольорових асоціацій, створюючи вражаючий, відчутний і дуже різноманітний світ людських емоцій.

Також важливо відзначити здатність інтонаційного слуху до миттєвого усвідомлення музичного сенсу та музичного синтаксису в поєднанні з структурно-аналітичним підходом до розуміння музичних закономірностей.

Вокальний слух представляє собою вищу форму розвинутої музично-вокальної культури слуху, яка включає в себе здатність сприймати та

аналізувати всі аспекти звучання вокального голосу, враховуючи його технічні та художньо-музичні можливості¹. Для досягнення цих вимог доцільно створювати освітній процес, розробляючи та впроваджуючи педагогічні умови, причому вирішення цих завдань повинно органічно вписуватися у практичну підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Тестові завдання для самоперевірки:

1. Що є основним засобом вираження емоцій та ідей в музиці?
  - А) Танець.*
  - Б) Малювання.*
  - В) Мистецтво звуку.*

2. Які аспекти входять до складу музичного слуху?
  - А) Лад, ритм, мелодія.*
  - Б) Швидкість читання, грамотність, раціональне мислення.*
  - В) Темперамент, колір, форма.*

3. Що визначає звуковисотний слух в музичному сприйнятті?
  - А) Якість звуку.*
  - Б) Здатність чути різні висоти звуків.*
  - В) Здатність визначати гучність.*

4. Які компоненти входять до перцептивного слуху за класифікацією в тексті?
  - А) Темброво-динамічний та гармонічний слух.*
  - Б) Висотний, мелодійний, інтервальний слух.*
  - В) Вокальний, фактурний, поліфонічний слух.*

---

¹ Антонюк В.Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник. Київ: Віпол, 2007. 174 с.

5. Чому звуковисотний слух вважається ключовим серед перцептивного музичного слуху?
- А) Тільки він може розвинутися у піаністів.*
  - Б) Його розвиток свідчить про загальний рівень музичного слуху.*
  - В) Це єдиний аспект слуху, що має значення.*
6. Що забезпечує повне сприйняття мелодії за допомогою мелодичного слуху?
- А) Розпізнавання стійкості та нестійкості звуків.*
  - Б) Здатність чуттєво реагувати на динаміку.*
  - В) Використання гармонійних акордів.*
7. У чому полягає важливість гармонічного слуху для майбутніх учителів музичного мистецтва?
- А) Розпізнавання мелодій.*
  - Б) Робота із співзвуччям та акордами.*
  - В) Аналіз ритмів.*
8. Що розуміється під терміном "фактурний слух"?
- А) Здатність визначати гучність.*
  - Б) Розрізнення фактурних структур у музиці.*
  - В) Чутливість до тембру голосу.*
9. Що характеризує інтонаційний слух в контексті музичного сприйняття?
- А) Спроможність чутливо реагувати на динаміку.*
  - Б) Розпізнавання емоційного змісту та передача емоцій.*
  - В) Здатність аналізувати інтервали.*

10. Що є вищою формою розвинутого музичного слуху, відповідно до тексту?

А) Перцептивний слух.

Б) Інтонаційний слух.

В) Вокальний слух.

III. Шляхи розвитку вокального слуху здобувачів освіти

Формування вокального слуху у майбутніх вчителів музичного мистецтва в ході вокально-хорової діяльності включає кілька важливих аспектів:

- ❖ систематична робота над налаштуванням майбутнього вчителя музичного мистецтва на точне відчуття вокального звуку, базуючись на активізації слухових уявлень і їх практичній реалізації через спів;
- ❖ забезпечення чіткості вокальної орфоєпії за допомогою акцентуації уваги на розвитку артикуляційного апарату під час виконавської діяльності;
- ❖ орієнтація на підготовку студентів до досягнення виконавської надійності у практичній педагогічній діяльності.

Першим аспектом є систематична підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва до точного відчуття правильного вокального звуку, заснована на активізації слухових уявлень та їх практичному вираженні через спів, включає ознайомлення майбутнього вчителя музики з методикою акустично-фізіологічних особливостей вокального слуху. Це вимагає вдосконалення навичок вокального дихання студентів-майбутніх вчителів музики, щоб забезпечити оптимальні умови для роботи дихальних органів. Особливу увагу слід приділити вмінню розподіляти дихання протягом усієї музичної фрази та регулювати його подачу відповідно до завдань з

поступового посилення або послаблення звуку². У цьому контексті важливо сприяти розвитку вокального мислення майбутніх співаків, що стосується їхньої особливої налаштованості на інтерпретацію вокального твору. Застосування методів вокальної аналітики може поліпшити цей процес. Також корисним є обробка нотно-пісенного матеріалу у вигляді комплексного, міжпредметного вивчення, спільних зусиль педагогів з теоретичного циклу (гармонія, сольфеджіо і т.д.), що сприяє досягненню бажаного результату.

Ефективний розвиток вокального слуху вимагає розвиненої слухової уваги, самоконтролю, та диференціювання якісних аспектів співучасті, вокально-слухових уявлень та шляхів їх реалізації. Таким чином, розвиненість слухової культури майбутніх учителів музичного мистецтва, що сприяє оптимізації вокальної підготовки в навчальних закладах музично-педагогічної освіти, є важливою педагогічною умовою.

Сполучення логічного та інтуїтивного в педагогіці сприяє розвитку вокального мислення та може слугувати «ключем» до відкриття нових шляхів у засвоєнні знань, навичок і удосконаленні студентами своєї майстерності. Систематичне відстроювання майбутнього вчителя музичного мистецтва на точне відчуття вокального звуку через музичне уявлення та творче втілення сприяє активізації вокально-слухового досвіду під час творчих навчально-пізнавальних завдань³. Це стимулює здобувачів до пошуку оптимальних способів вираження художніх задумів та власних емоцій. Глибока аналітика, яка поєднує логічний та інтуїтивний підходи, може відкривати нові горизонти у засвоєнні нових знань та їх свідомому удосконаленні, підвищуючи професійну майстерність.

Активізація вокально-слухового досвіду майбутніх учителів музичного мистецтва, шляхом налаштування на відчуття точного вокального звуку та

---

² Падалка Г.М. Музична педагогіка: Курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти. Херсон: ХДПІ, 1995. 104 с.

³ Гребенюк Н.Є. Особистісно орієнтований підхід у розвитку індивідуальності співака. Музичне виконавство: наук. вісник Нац. муз. акад. України імені П.І. Чайковського. Київ : НМАУ, 2000. Вип. 14, кн. 6. С.156-165.

розвитку творчих навчально-пізнавальних дій, спонукає студентів до ефективного вирішення завдань щодо відтворення авторського художнього задуму вокального твору та вираження особистих емоцій. Осмислення та міркування є невід'ємними елементами цього процесу, що дозволяє досягти цілісності художнього образу вокального твору та відтворити авторську художню концепцію в музичному творі. Цей підхід організовує послідовність дій у вивченні мистецтва, сприяє розумінню взаємозалежності художніх напрямків та формуванню вокально-виконавських умінь та навичок, направляє на шляхи вокально-виконавського самовдосконалення.

Систематичне відстроювання майбутнього вчителя музичного мистецтва на точне відчуття вокального звуку, через активізацію слухових уявлень та їх безпосереднє співацьке втілення, включає і врахування світового педагогічного досвіду у вокально-педагогічній сфері. Це означає поглиблене вивчення різноманітних вокальних методик, аналіз майстер-класів висококваліфікованих співаків, і впровадження інноваційних технологій вокального навчання та виховання.

Другий аспект полягає у забезпеченні виразності вокальної орфоєпії, включає посилення уваги до активізації артикуляційного апарату у виконавській діяльності. Це сприяє гармонійному взаємодії роботи артикуляційного апарату з характером звучання співацького голосу. Спрямована на це важлива педагогічна умова регулює налаштованість вокально-артикуляційного апарату співака, що визначає якість музично-вокальної культури слуху. Ця умова також спрямовує майбутніх вчителів музичного мистецтва на визначення відповідних методів вокально-педагогічної роботи для кожного виду, а також на опанування системою вокально-педагогічних компетенцій, що готують до виконання різноманітних завдань у цьому напрямку. Формування вокального слуху тісно пов'язане з дотриманням орфоєпічних норм у співацькому виконанні вокального твору. Доречно підкреслити, що досягнення виразності вокальної орфоєпії має відбуватися паралельно з розвитком вокального слуху студентів, опираючись

на їх психофізіологічні відчуття у процесі вдосконалення голосового апарату. Вокальний слух майбутніх учителів музики може бути вдосконалений шляхом поєднання м'язових і слухових відчуттів.

Важливою складовою успішного забезпечення виразності вокальної орфоєпії є вібраційна чутливість м'язів, що є першою супутницею розвитку вокального слуху у процесі вдосконалення голосового апарату. Досягнення виразності вокальної орфоєпії та розвиток вокального слуху майбутніх учителів музики вимагають комплексного підходу, оскільки вивчення мистецтва співу та орфоєпії можливе лише з урахуванням усіх зазначених факторів. Важливо також відзначити поліфункціональність фахової діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, що включає в себе володіння музично-педагогічним інструментарієм. Цей інструментарій передбачає, зокрема, досконале володіння співацьким голосом, засноване на глибокому розумінні та поглибленні музично-вокальної культури та підтримане розвиненим слуховим досвідом⁴.

Отже, забезпечення виразності вокальної орфоєпії через активізацію артикуляційного апарату, передбачає різноманіття форм і видів вокально-педагогічної діяльності, враховуючи сучасні вимоги до фахівця, який може виконувати різноманітні вокально-педагогічні завдання у власному професійному розвитку. Реалізація цього завдання вимагає створення відповідних організаційно-методичних умов для фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва для вокально-педагогічної діяльності. Це включає в себе вивчення основ вокально-педагогічної діяльності вчителя, врахування індивідуальних особливостей студентів та використання сучасних методик, спрямованих на розвиток їх вокальних та артикуляційних навичок.

Третім аспектом є орієнтація на досягнення виконавської надійності у практичній педагогічній діяльності, що є важливою умовою для успішної

---

⁴ Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія]. Київ : НПУ імені М.Драгоманова, 2008. 378 с.

роботи майбутнього вчителя музичного мистецтва. Важливо відзначити, що вокально-виконавська надійність включає в себе вокально-виконавську стабільність, яка впливає як на створення художньо-музичного продукту, так і на його сприйняття. З точки зору формування вокального слуху майбутнього учителя музики, вокально-виконавська надійність означає бездоганний спів, який досягається завдяки розвинутій слуховій увазі, самоконтролю, концентрації та точності виконання вокального твору в найвищому якісному прояві. Слуховий самоконтроль здійснюється через такі етапи:

- слухову увагу;
- чуттєве сприйняття;
- внутрішній спів (з опорою на зовнішнє звучання еталонного виконання твору);
- вокальне відтворення;
- осмислення (узагальнення слухових вражень від дії);
- досягнення певної якості у власному виконанні; повторні дії (технічне удосконалення як засіб набуття надійності та стабільності);
- співацьке виконання на основі постійного контролю.

Для ефективного формування виконавської надійності майбутніх учителів музичного мистецтва важливо відбирати репертуар вокальних творів, які відповідають програмним вимогам та принципам професійного розвитку вокалістів, з урахуванням їх виконавських можливостей та особистих естетичних вимог до емоційно-образного змісту вокального твору. Важливо виявляти та аналізувати різноманітні текстові та вокально-слухові комбінації у вокальних творах, спрямовані на спеціальну обробку для досягнення впевненості у власних знаннях, уміннях та навичках, наближаючи виконання до еталонного інтонаційного та фонетичного звучання. Важливо дотримуватись принципу психофізіологічної відповідності співацького навчання до можливостей учня, що відображає ефективність вокально-

педагогічного процесу, виховання та розвитку, враховуючи психофізіологічні особливості студентів і їх нерівномірно розвинуті співацькі здібності.

Реалізація вищезазначених аспектів передбачає врахування у змісті фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва наявного рівня вокальної відповідності віковим та природнім вокальним можливостям (типу голосу, його сили, тембру, діапазону, витривалості, розвитку співацького дихання, відчуття високої співацької позиції, положення гортані), специфічних особливостей розвитку вокального слуху та артикуляційних труднощів, особливо з урахуванням специфіки підготовки студентів, що впливає на вибір методів освітнього процесу, навчального репертуару, об'єму вокального навантаження, тощо⁵. З цієї позиції необхідно виявляти та опрацьовувати якомога більше текстових й вокально-слухових комбінацій у вокальних творах, для спеціального опрацювання з метою досягнення впевненості в якості своїх знань, умінь та навичок наближаючи власне виконання до еталонного інтонаційного та фонетично-відповідного звучання.

Тестові завдання для самоперевірки:

1. Який аспект формування вокального слуху включає систематичну роботу над налаштуванням майбутнього вчителя музичного мистецтва на точне відчуття вокального звуку?
  - A) Розвиток музичного мислення
  - B) Розвинення слухової уваги
  - C) Вивчення теорії гармонії

2. Як можна покращити навички вокального дихання майбутніх вчителів музики?
  - A) Активізація музичного мислення

---

⁵ Юцевич Ю.Є. Теорія і методика розвитку співацького голосу: Навч.-метод. посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу. Київ.: ІЗМИ, 1998. 160 с.

В) Використання методів вокальної аналітики

С) Розробка гармонійних структур

3. Яка педагогічна умова є важливою для оптимізації вокальної підготовки в музично-педагогічних закладах?

А) Розвиток інструментальних навичок

В) Розвиненість слухової культури

С) Вивчення технічних аспектів композиції

4. Які елементи сприяють розвитку вокального мислення та можуть слугувати "ключем" до відкриття нових шляхів у засвоєнні знань?

А) Співучасть та музична теорія

В) Логічний та інтуїтивний підходи

С) Експериментальні методи викладання

5. Які фактори спонукають студентів до ефективного вирішення завдань щодо відтворення авторського художнього задуму вокального твору?

А) Розуміння взаємозалежності художніх напрямків

В) Вивчення теорії ритму

С) Орієнтація на технічні аспекти виконавства

6. Який аспект включає в себе забезпечення виразності вокальної орфоепії та активізацію артикуляційного апарату?

А) Розвиток музичного мислення

В) Орієнтація на досягнення виконавської надійності

С) Сполучення логічного та інтуїтивного в педагогіці

7. Яка педагогічна умова спрямовує налаштування вокально-артикуляційного апарату співака?

А) Вивчення теорії ритму

В) Розвиненість слухової культури

С) Орієнтація на вокально-педагогічний інструментарій

8. Що є важливою складовою виразності вокальної орфоєпії та розвитку вокального слуху?

А) Вібраційна чутливість м'язів

В) Осмислення теорії гармонії

С) Вивчення композиційних структур

9. Яким чином може бути поліпшена вібраційна чутливість м'язів для розвитку вокального слуху?

А) Вивчення вокальної аналітики

В) Регулярне використання вокальних ефектів

С) Комплексне вивчення текстових та вокально-слухових комбінацій

10. Які етапи включає слуховий самоконтроль в процесі формування виконавської надійності?

А) Чуттєве сприйняття, внутрішній спів, розвиток музичного мислення

В) Слухова увага, вокальне відтворення, осмислення

С) Регуляція дихання, артикуляція, експериментальні методи

IV. Етапи формування музичного слуху здобувачів освіти в процесі вокально-хорової діяльності

Мотиваційно-організаційний етап полягає в усвідомленні майбутніми учителями музичного мистецтва необхідності володіння вокально-слуховими навичками у своїй майбутній професійній діяльності. Під час взаємодії зі студентами-музикантами на цьому етапі ставилися за мету формування початкової мотиваційної сфери, створення атмосфери психологічного комфорту та встановлення установок на успіх. Ці фактори сприяли підвищенню рівня самооцінки студентів за допомогою підбадьорення та

підтримки. З часом ставлення студентів до вокально-слухової діяльності перейшло від зацікавленості до усвідомлення особистісної значущості цього напрямку. Таким чином, сформувалася вокально-слухацька установка, яка є ключовою психологічною умовою для розвитку вокального слуху майбутніх учителів музики. Основні методи включали в себе вокальні вправи, метод самоаналізу, творчі завдання, використання медіа-ресурсів, створення аналітичних етюдів, орфоепічні вправи, проблемно-пошукові методи, порівняння, візуальну ілюстрацію голосоутворення, метод дотикового підкріплення відчуттів.

❖ *Пропонуємо практичні завдання, які спрямовані на активізацію мотивації здобувачів, формування позитивного ставлення до вокально-слухової діяльності та виховання в них усвідомленої цінності володіння вокально-хоровими навичками в їхній професійній майбутності:*

1. Музичний журнал самооцінки: Здобувачі ведуть щоденник, де записують свої враження від вокально-хорових занять, відзначаючи досягнення та визначаючи мети для самовдосконалення. Це сприяє підвищенню рівня самооцінки та формуванню позитивної мотивації.
2. Групові імпровізації: Створення атмосфери взаємодії через спільні музичні імпровізації. Завдання полягає в тому, щоб кожен студент відчував підтримку групи та розвивав власний вокальний стиль.
3. Аналіз майстер-класів: Вивчення та обговорення відеозаписів виступів відомих співаків. Здобувачі розглядають та аналізують виконання, визначаючи аспекти, які можна використати для покращення власної вокально-слухової техніки.

Розвивально-дієвий етап передбачає формування вокально-теоретичних знань у майбутніх учителів музики через експериментальне

навчання. Метою цього етапу є забезпечення усвідомленого володіння вокально-слуховими навичками. Сутність етапу полягала у вивченні особливостей і завдань вокально-слухової діяльності. Важливим є аналіз сутності та механізмів функціонування вокально-слухових навичок, а також їх характеристики в процесі розвитку вокального слуху. Основні методи цього етапу включають в себе вокально-слухові вправи, розробку алгоритму вокально-слухового розвитку, контент-аналіз, , а також творчі вправи.

❖ *Пропонуємо практичні завдання, які спрямовані на усвідомлене володіння вокально-слуховими навичками:*

1. Виконання вокально-слухових вправ, які спрямовані на покращення вокально-слухових навичок здобувачів. Вправи на виконання елементів різних вокальних технік, спрямованих на розвиток слуху і координації вокально-хорових можливостей.
2. Створіть структурований алгоритм для розвитку вокально-слухових навичок, включіть етапи самоаналізу та самоконтролю, які допоможуть відслідковувати свій прогрес.
3. Створення імпровізації на задану тему або створення власного вокально-хорового аранжування до заданої композиції.

Рефлексивно-творчий етап включає в себе різноманітні форми навчально-виконавської діяльності, спрямовані на розвиток конкретних вокально-слухових вмінь у майбутніх учителів музичного мистецтва. Основні підходи на цьому етапі включають метод самоконтролю, створення аналітичних етюдів, порівняння різних аспектів співучасті з акустичними, візуальними, ідеомоторними відчуттями, а також творчі завдання та використання медіа-засобів. Крім того, застосовувались метод проектів та статистичні методи для глибокого розуміння та вдосконалення вокально-хорової майстерності.

❖ *Пропонуємо практичні завдання, що спрямовуються на розвиток конкретних вокально-слухових умінь:*

1. Здобувачі освіти обирають вокальну композицію, яку вони не знають, і проводять аналіз за допомогою вокально-слухових навичок. Завдання включає в себе ідентифікацію музичних елементів, таких як мелодія, ритм, темп, та їх співвідношення.
2. Здобувачам пропонується створити власний ансамбль вокально-слухових вправ для розвитку специфічних аспектів голосового контролю та музичного сприйняття. Кожен студент має виступити в ролі викладача та провести свої вправи з іншими учасниками.
3. Здобувачам пропонується вибрати відомий вокально-хоровий твір та використовувати медіа-засоби (аудіо або відео) для аналізу вокально-слухових аспектів. Завдання включає в себе розкриття особливостей технічного виконання, виразності та інтерпретації виконавцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонюк В.Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник. Київ: Віпол, 2007. 174 с.
2. Василенко Л.М. Гедоністичні засади вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва: теорія та методика: Монографія. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 336 с.
3. Голик Г.Г. Психологія диригентсько-хорової діяльності. Дрогобич: Вимір, 2000. 108 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне: Вид-во «Волинські обереги», 2011. 552 с.
5. Гребенюк Н.Є. Особистісно орієнтований підхід у розвитку індивідуальності співака. Музичне виконавство: наук. вісник Нац. муз. акад. України імені П.І. Чайковського. Київ : НМАУ, 2000. Вип. 14, кн. 6. С.156-165.
6. Зеленецька І. О. Вправи-розспівки для розвитку музичного слуху дітей в процесі вокально-хорового виховання: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2015. 196 с.
7. Коломоець О.М. Хорознавство. Навч. посіб. Київ: Либідь, 2001. 168 с.
8. Комісаров О.В. Початкове навчання співу на фонетичній основі української мови. Київ, 1995.
9. Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія]. Київ : НПУ імені М. Драгоманова, 2008. 378 с.
10. Ліхницька Л.М. Інтегративний підхід до моделювання інноваційної діяльності майбутнього вчителя музики. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського: педагогічні науки. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2016. № 1 (51). С. 157-162.

11. Овчаренко Н. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: теорія та методологія: монографія. Кривий Ріг: вид-во Р.А.Козлов, 2014. 400 с.
12. Основи викладання мистецьких дисциплін: навч. посіб. /за ред. О.П. Рудницької. Київ : АТЗТ "Експрес-об'ява". 1998. 183 с.
13. Островерх О.О. Педагогічний моніторинг як засіб гуманізації освітнього процесу у вищому навчальному закладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Харків, 2004. 19 с.
14. Світайло С. В. Методика роботи з дитячим хоровим колективом. Київ: Унів. Коледж Київського ун-ту ім. Бориса Грінченка, 2016. 140 с.
15. Стасюк Ю. А., Степанюк А. В. Практична робота з хором: навч.-метод. посіб. Луцьк: Терен, 2018. 85 с.
16. Падалка Г.М. Музична педагогіка: Курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти. Херсон: ХДП, 1995. 104 с.
17. Педагогічний словник /за ред. М.Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. С. 341-344.
18. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика розвитку співацького голосу: Навч.-метод. посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу. Київ : ІЗМИ, 1998. 160 с.

Навчально-методичне видання

Автори: Марія Науменко, Аліна Степанюк

***ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОГО СЛУХУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В
ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ***

методичні рекомендації для здобувачів освіти

спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Електронне видання